

BESZÉLGETÉS BOGDÁN ÁRPÁDDAL

Szemben a gonoszszággal

CSÁKVÁRI GÉZA

„A GYLKOSSÁGOK KAPCSÁN ÉRZETT BÉNÍTÓ DÖBBENETET AKARTAM MEGFOGNI.”

Bogdán Árpád a romagyilkosságok hatásait feldolgozó új filmje, a három felvonásból álló *Genesis* volt az egyetlen magyar egészestés mű az idei Berlinálén. A rendező 2007-ben tűnt fel a *Boldog új élet* című drámájával, de a következő terve, az évekig előkészítés alatt álló, eddig meg nem valósuló *Halottlító* helyett gyorsan megírta a *Genesis* forgatókönyvét.

• A *Genesis* esetében mi volt a „bogdáni” hármas egység alapú történetépítés oka?

A hármas történetek lényege hogy a különböző sztorikat valami összefogja, de mindemellett mégsem követel meg iszonyat szoros kontaktust. A hármas egység lehetőséget ad arra, hogy egyetlen egy témát különböző módokon közelítsük, illetve fogalmazzuk meg. A *Genesis* központi motívuma, a család fogalma. Nagyon egyszerű: az első történet a család hi-

Genesis
(Illési Enikő
Anna)

ányáról szól, a második az anyává válásról, a harmadik pedig az anyaságra való újra rátalálásról.

• *Sokszor elmondta ezek a történetek nem kapcsolódnak közvetlenül a romagyilkosságokhoz. Miért volt fontos ez többször is hangsúlyozni?*

Hogy ne címkézzük fel előre ezt az alkotást, mert attól a pillanattól kezdve elvesztek az alkotói szándékok. Én nem roma alkotóként aposztrofálok magamat, hanem szimplán filmrendezőként és forgatókönyvíróként. A *Genesis* alap-történetét egy megtörtént esemény adja. A gyilkosságok kapcsán érzett bénító döbbenetet akartam megfogni a *Genesis*-ben: merre megy tovább az ember, miután ebből felocsúdík? A szembe-sülést a biblikus gonoszszággal. Az első filmem, a *Boldog új élet* – mely szintén a Berlinálén debütált – sem dedikáltan egy cigányfiúról szólt, hanem egy árváról, aki gyermekkorában elveszítette a családját. Egy elszeparált közösségben nő fel, egy nevelő otthonban, aztán egyik pillanatról a másikra kikerül az áhitott független életbe, de se kulturális, se emocionális tapadó felülete nincs. Ez a magára maradtóság története. Az hogy egy roma sráccal történik meg mindez, csak felerősíti ezeket a hiányokat. Nem tudja kezelni a saját kulturális gyökereit, elvégre a nevelőotthonban nem adnak a kezébe gitárt, sem cigány nyelvkönyvet. Ezek csak megerősítették az alapszándékot, az árvaság történetét. Ezért is alkalmatlan a *Boldog új élet* címkézésre: nem cigány film, hisz mit is jelent az, és nem cigány rendező, mert olyan meg nincs is. Film van, és a filmnek meg rendezője, írója van. A *Genesis* tekintetében is azt mondom: ne skatulyázzunk.

• *Értem, de most az Európán átsöprő erők és indulatok nagyon mások, mint amikor a Boldog új életet forgatta.*

Igaz. Egyfajta nyugtalanító érzéssel járó jelenséget vettünk észre a barátainkkal körülöttünk: az emberek menekülnek, de nem tudjuk, nem tudják, hogy hova. Európának most az a legnagyobb feladata, hogy újra felfedezze a morális alapjait.

• *Hisz abban, hogy ez sikerül?*

Szeretnék. Költő vagyok, filmrendező: a valóságot a saját szűrőmon keresztül tárgyalom és mutatom meg, melybe beleférhetnek olyan alkotói önzőségek, hogy olykor eltúlzok valamit. A *Genesis* esetében ez a remény. Az egyik berlini vetítés után odalépett hozzám egy srác és elmondta, nagyon tetszett neki a film, de van egy kérdése: miért fejeződik be úgy, ahogy befejeződik. Csak annyit mondtam neki: „Hope”.

• *Elfogadja, ha azt állítjuk: a Boldog új élet autobiográfiai film volt?*

Igen, akármennyire is szeretnék ágálni a besorolás miatt. De mire is akar most ezzel kilyukadni? (nevet)

• *Arra, hogy ez nagyrészt a Genesisre is igaz.*

A három elmesélt történetben valóban fel tudom fedezni a magam kis frusztrációit, csendjeit, sőt, még a megoldóképleteket is. Persze, ezen nem érdemes túl sokat csodálkoznom, hiszen én írtam a forgatókönyvet. A kisfiú mágikus realistának mondható világa az, ami közvetlenül kapcsolódik az én gyerekkoromhoz: a horrorisztikus mese-elemek, a folklorisztikus babonavilág, mint a fehér arcú sárkány: egymást riogattuk annak idején ilyen történetekkel. Ezekbe a mesékbe beleszórtuk az elveszett világ ízét, a saját magyarázatainkat, hogy miért szakadtunk el a családuktól, miért vagyunk ott ahol, illetve, mit jelent cigánynak lenni.

• *Időközben készült az életről egy BBC-dokumentumfilm is.*

Mészáros Antónián keresztül jött a lehetőség és nekem csak később vált egyértelművé, hogy nem a felvázolt nagy témákra, hanem kifejezetten rám kíváncsiak. Nem éreztem emiatt magam túlságosan jól, nem is néztem meg végül a filmet. Egy kényszeredetten mozgó szereplő nem szereplő. Nem hiteles.

• *Hiányzott a líraiság, ami önnek egyfajta rendezői kézjegye?*

A hétköznapjainkban ott van a líra, ez nem szépirodalmi vagy hollywoodi kreálmány. Most készítettem egy doku-

mentumfilmet roma bokszolókról, a *Gettó Balboa*t, az is tele van líraisággal.

• *Mennyire autoriter alkotó? Eddigi pályafutásán még egy társírót sem engedett be maga mellé.*

Én rettenetesen irigyelem azokat, akik nagyon erős alkotói szimbiózisban tudnak dolgozni, mint mondjuk a Coen testvérek, vagy, hogy magyar példát mondjak: a Buharovék. Próbáltam író-társakat bevonni, hiszen milyen kényelmes lenne csak úgy leforgatni egy kész forgatókönyvet. Nem lenne minden rám bízva. Kritikai szemmel figyelni a saját munkádat olyan, mint egy csöndes szobában az íróasztalodra rá lenne támasztva egy tükör, amiben csak magaddal tudsz feleselni. Túlestem a Filmalap forgatókönyv fejlesztési folyamatán, dolgoztam kreatív producerekkel, vannak olyan művészek, akiknek számít a véleménye, de valóban autoriter magányban szeretek, és vagyok kénytelen alkotni. Nehezen engedek be másokat. A jó kritikára adok, sőt, igénylem is, viszont a hatalmas meggyőződéssel előadott hülyeségeket nehezen kezelem, a türelmet még gyakorolnom kell. Amúgy a forgatás a legerősebb cenzúrázó folyamat. Jó pár dialógus és jelentet kikerült, amik ott voltak a forgatókönyvben.

• *Beszéljünk a filmjei képkompozícióról. Elképesztően sok a közeli, néha talán már zavaróan.*

Valakit zavar, valakit nem. Nekem, alkotóként ez tetszik. Azt gondolom, ezáltal tudsz igazából közel kerülni a karakterekhez. Érezni, amit ők: velük vagy. Ez a történet a maga dokumentarista háttérrel és lírikus szándékossággal ezt a formát követelte meg. Lényegében ez egy áthagyományozott képi világ a *Boldog új életből*, hiszen ott is nagyon sok ziháló közelivel dolgoztam. De, például nagyon sok helyszín is visszaköszön az előző filmből a *Genesis*ben. Sőt, színészeket is hoztam át belőle. Engem nem bánt ez a roncsolt képi világ, olyan mintha a történet, a szereplők beülnének a szívünk fölé és velünk élnének. Belekapaszkodok és együtt megyünk tovább.

• *Már az írási folyamat során elképzeli az adott kompozíciót?*

Persze. A forgatókönyv akkor nyerte el a végső változatát miután láttam a tervezett a helyszíneket, szereplőket. Az, hogy jó ideig nem volt a karaktereknek arca, nagyon zavart. Egy tekintetre, egy mozdulatra rá tudok írni egy jelenetet. Ez nagyon inspiráló. Ilyen volt

például számomra Cseh Annamari, akit annak idején láttam *A fény ösvényeiben*, majd el is felejtettem a filmet, de egyszer csak beugrott az arca, miközben írtam a forgatókönyvet. Addig nagyon sok színészről arcát és gesztusait képzeltem magam elé és bizonytalan voltam, de amint beugrott Annamari arca, tekintete, a karakter egyből helyet követelt magának a történetben. Vagy amikor Enikőt megtaláltam abban a kis ipari városban ahol végül forgattunk is. Rögtön tudtam, hogy ő az, akire gondolok: félénk, visszahúzódó, okos, kedves lány, aki egyszer csak ott volt velem szemben. Olyan ez, mint amikor az ember ír egy verset majd a nap rásüt a papírára. Ekkor változtat egy pár szót, néhány vesszőt és teljesen megváltozik a mű. Ez történt az én forgatókönyvemmel is: ahogy jöttek be a szereplők azzal együtt a hármasszerkezet dramaturgiája, tudtam: lehetnek keményebbek a történetek, mert a szereplők hitelesek lesznek a vásznon. Az, hogy a *Genesis* néhányaknak túl sötét, nem igazán izgat, mert egy filmnek nemcsak az a dolga hogy szórakoztasson. Hiszek a művészet társadalomformáló erejében.

• *A víz szimbolikája állandó eleme a filmjeinek. Ennek mi a forrása?*

A filmmel úgy kezdtem el a kapcsolatot, hogy csináltam a Stúdió K-ban egy József Attila estet mely mögött egy 87 perces film pergett és már itt is jelen volt a vízzel teli kád. Nekem a lemerülés a megtisztulást jelenti, illetve egyfajta anyaméh állapotot: a külvilág bántó zaja halk morajlássá változik át. Biztonságban vagy, ahogy ott lebegsz a semmiben.

Genesis
(Illési Enikő
Anna és
Csordás Milán)

• *Milyen lelki viszonyban van a Halottlátó című nagyszabású, de meg nem valósult filmtervével?*

Mindig pedzegettem a producereimnek, hogy túl nagy dobás lenne nekem az második filmnek, noha a forgatókönyvet igencsak méltányolták. Az MMK és a Filmalap is támogatta, de bedőlt az egyik nagy külföldi támogató. A történetet 2014-ben beraktam a fiókba, ez egyfajta szükségszerű szakítást volt, mivel el kellett távolodnom a filmtervtől, hogy a *Genesis* megszülethessen. Van róla szó, hogy vegyem újra elő a *Halottlátót*, de ennek a legnagyobb akadálya én magam vagyok: újra olvastam, és amit hét évvel ezelőtt írtam, már nem állja meg a helyét. Túl sok benne a trükköt igénylő rész, amit ha nyomott költségvetéssel forgatnánk le, olyan lenne, mint egy túlzásba eső misztikus NDK-tévéjáték, miközben a mágikus realizmus és a szociográfia pontosan működik benne. Egy-egy filmmel együtt tanul a rendező. A *Genesis* és a *Gettó Balboa* egyszerűsége nevelt, így mai szemmel már sokkal kritikusabban állok hozzá a *Halottlátóhoz*: még mindig megvan benne a lehetőség, de újra kell írni a forgatókönyvet. Azt, hogy én így gondolom, néhányan sajnálkozva veszik tudomásul.

• *Elvállalná valamilyen nem szerzői film megrendezését, ha felkínálnák a lehetőséget?*

Bár a filmjeimben ez nem mutatkozik meg, de a barátaim szerint állítólag jó humorérzékem van. Ez még nem mutatkozott meg soha. Ha mondjuk, valaki írta nekem egy jó komédiát, akkor belevágnék! •